

Edward Rymar

Straussowie – ród rycerski Nowej Marchii : w ziemi chojeńskiej, myśliborskiej i gorzowskiej

---

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 11, 267-277

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Rymar
Pyrzyce

Straussowie – ród rycerski Nowej Marchii (w ziemi chojeńskiej, myśliborskiej i gorzowskiej)

Ród von Strauss, tyle co „struś”, w źródłach pomorskich i brandenburskich (nowomarchijskich) zwano przeróżnie: Strus, Stru(c)z, Strutz, die Sträusse, Strauß, Struczen, Ztruz, nawet Strätz (?). To nazwisko „przezwisłowe”, do którego z czasem dodano partykułę de, von, dla zaznaczenia stanu szlacheckiego. Rozpowszechniono kiedyś opinię, że ród pochodził z Brunszwiku, skąd przez Holsztyn przybył na Pomorze¹. Nie przytoczono jednak przesłanek źródłowych mających to uzasadnić.

Pierwszym znanym dotąd przedstawicielem jest pan brandenburski Dietrich Strüz, obecny 19 VII 1224 r. w Bernburg przy czynności Henryka hrabiego Anhalt, kuratora małoletnich margrabiów brandenburskich (Jana I i Ottona III), na rzecz kościoła kolegiackiego NMP w Koswig. Drugim jest rycerz Gotfryd (I), pierwszy znany Niemiec w otoczeniu Wacława III dyمیńskiego, świadek hołdu tegoż księcia pomorskiego złożonego margrabiom brandenburskim w Kremmen 20 VI 1236 r. W 1260 r. przy nadaniu łanów k. Myśliborza przez Gotfryda de Smogerow, pyrzyckiego landwójta

---

¹ R. K l e m p i n [w:] *Matrikeln und Verzeichnisse der pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*, hsgb. R. K l e m p i n, G. K r a t z, Berlin 1863, s.137, *Regesta Historiae Neomarchicae. Die Urkunden zur Geschichte der Neumark und das Landes Sternberg, Märkische Forschungen* Bd X- XII, Berlin 1867-1869 (Abtheilung 1-3) I, s.37, H. v. W e d e l, *Geschichte des Schlossgesessenen Geschlechts der Grafen und Herren von Wedel 1212- 1402*, Leipzig 1894, s.48

księcia szczecińskiego Barnima I, dla kolegiaty anhalckiej z Koswig, obok licznych rycerzy z okolic Pyrzyc, Lipian i Mysłiborza, wystąpił Henryk Ztruz, a Gotfryd (II) podpisywał w sierpniu 1284 r. akt pokoju pomorsko-brandenburskiego jako pan pomorski². Wszyscy należeli wyraźnie do tej samej rodziny, skoro Dietrich pozostawał w służbie Henryka I hrabiego Anhalt, Henryk (syn Gotfryda I?) pojawia się przy nadaniu dla anhalckiej kolegiaty, Gotfryd I (syn Dytryka?) przebywa na Pomorzu, Gotfryd II (syn Henryka?) podobnie posiadał jakieś lenno w księstwie pomorskim.

Do tej więc rodziny wypadnie wprowadzać też rajcę pyrzyckiego Henryka (II) Ztruz z 1302 r. Miała też posiadłość w ziemi wkrzańskiej, skoro pewien Jan Struz wystąpił w 1311 r. k. Prenzlau. W ziemi bytyńskiej w okolicach Tuczna istnieje w 1337 wieś Strutz (Strantz, dziś Strączno) z rodem rycerskim Strutz³.

Który z wyżej wymienionych stał się przodkiem Straussów rozsiadłych w Nowej Marchii – trudno jeszcze dociec.

W 1337 r. ród miał 12 łanów lennych w Dalszem (Woltersdorf) w ziemi golenickiej (Schiltberg) i tyleż w Dzieduszycach w ziemi gorzowskiej⁴. Były więc już chyba wtedy dwie linie nowomarchijskie, w tym gorzowska, ale rozrzucone po kraju lenna posiadali Straussowie na prawie „wspólnej ręki”. Dzieduszyc już potem nigdy nie wspomniano jako ich posiadłości, w ziemi golenickiej ośrodkami staną się wsie pobliskie Dalszego.

Mikołaj (Claus) w 1367 r. podpisał układ pomorsko-brandenburski w Pełczycach i wystąpił jako rozjemca w sporze z Pomorzem o żeglugę na Odrze; w 1381 r. w Chojnie był świadkiem dokumentu spisane go z okazji sporu wójta krajowego z miastem o wieś Barnkowo⁵. Pełnił zapewne jakieś

---

² *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej CDB) hrsg. A. F. R i e d e l, Berlin 1838–1869, B I, s. 11, *Pommersches Urkundenbuch* (dalej PUB) Stettin 1868–1936, Bd I, nr 334: 1236 r., II, nr 686: 1260 r., nr 1312: 1284 r.

³ PUB IV, nr 2052: 1302 r., CDB XXI, s. 111: 1311 r., P. v. N i e s s e n, *Geschichte der Neumark im Zeitalter ihrer Entstehung und Besiedlung*, Landsberg a. W. 1905 (Schriften d. Vereins f. Gesch. d. Neumark, H. 17), s. 341, zwłaszcza F. S c h u l t z, *Das Deutsch-Kroner Land im XIV Jahrhundert*, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, Bd 39, 1899, s. 55, 63, który nawet, zajmując się dziejami ziemi wałeckiej, uznaje ród za rodzimego pochodzenia (Struś!), w drodze ludowej etymologii przekształcony dopiero w Strutz. Badacz nie znał jednak przedstawicieli rodu z XIII w. w Anhalt i na Pomorzu.

⁴ *Das Neumärkisches Landbuch Margraf Ludwig's des Aelteren vom Jahre 1337*. Nach einer neu aufgefundenen Handschrift des vierzehnten Jahrhunderts mitgetheilt von Ludwig. G o l l m e r t, hrsg. vom Historisch – Statistischen Verein zu Frankfurt a/O, Frankfurt a. O. 1862, s. 17, 20.

⁵ CDB B II, s. 468, *Regesta I*, s. 324: 1367 r., CDB XIX, s. 274: 1381 r.

funkcje administracyjne. Może jego synem był następny znany Strauss, Bernd (Bernard), w 1400 r. świadek czynności prawnej w Chojnie⁶. Obydwóch wypadnie zaliczyć do linii golenickiej. W 1402 r. wśród rycerstwa hołd Krzyżakom przejmującym Nową Marchię składali: Cord (więc Konrad I), Claus (II bo przecież już chyba nie ten z 1367 r.), Jakub, Cord (II), Hans (I) i Hans (II)⁷. Istniało zatem kilka linii. Zabrakło (zmarłego?) Bernda, być może przedstawiciela poprzedniej generacji. Około tego czasu musieli mieć już lenna w (Nowym) Santoku, Różankach, Wojcieszyczach i Wawrowie.

Claus reprezentował w 1420 miasto Gorzów w sporze z biskupem poznańskim⁸. Konrad w 1419 r. wraz z Hansem v. der Marwitz, obaj z (Nowego) Santoka, napadali na joannicki zamek santocki, popierając roszczenia Zakonu Krzyżackiego; 29 X 1424 r. zasiadał w komisji rozjemczej polsko-krzyżackiej mającej uregulować stosunki graniczne k. wsi Trzebiszewo i Murzynowo; w 1431 r. (Curd) jako szwagier burgrabiego kostrzyńskiego Lamprechta v. Wedel uwięziony w Polsce przez Dobrogosta (Nałęczca) po wyprawie wojennej wójta w rejon Międzyzochodu. Z niewoli został wypuszczony na parol. Przebywając w Chojnie 19 IV 1433, biskup kamiński Zygfryd zatwierdzał fundację nowego ołtarza w kaplicy św. Gertrudy z dochodami m. in. z dóbr Konrada w Witnicy chojeńskiej⁹. Na pewno miał też inne dobra k. Gorzowa. Claus w 1422/24 (a nie 1407?) został wyznaczony przez stronę krzyżacką do rokowań z Polską w sprawie granic diecezji poznańskiej we wsiach k. Gorzowa na lewym brzegu Warty; w 1430 r. reprezentował stany Nowej Marchii; w 1433 r. po najeździe polsko-czeskim zwolniony został przez administrację krzyżacką od opłat w owsie puszczańskim ze swego dworu w Wojcieszyczach z tytułu wypasu w lasach; podczas gdy Konrad z powodu poniesionych szkód wojennych uzyskał zwolnienie swych łąnów

---

⁶ CDB A XIX, s.289: 1400 r.

⁷ R. Eckert, *Geschichte von Landsberg an der Warthe, Stadt u. Kreis*, Landsberg 1890, s. 79: 1402 r.

⁸ G. Schmidt, *Die Familie von dem Borne mit den namenerwandten Geschlechtern*, Merseburg 1887–1889, Bd II, s. 420.

⁹ *Repertorium der im Kgl. Staatsarchiv zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, bearb. E. Joachim, hrsg. P. v. Niesse, Schriften des Vereins f. Geschichte der Neumark, Heft 3, Landsberg 1895, nr 421: 1419 r., nr 528: 1424 r., CDB B IV, s.110: 1429 r., *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum...* bearb. E. Joachim, hrsg. W. Hubatsch (dalej cyt.: RHD), Pars I, Vol. I, Göttingen 1948, nr 5792: 1431 r., *Repertorium*, nr 684: 1431 r., CDB A XIX, s.333: 1433. A Hanseler, *Familie v. Strauss*, *Die Heimat* 1934, nr 14, właśnie sadowi ich we wsiach gorzowskich ok. 1402 r., ale też uważał, że jeszcze ok. 1400 r. w Różankach był ich zamek, tymczasem mylił Stolzenberg z zamkiem Stolzenburg k. Morynia., zob. przyp. 11.

w Moryniu od szosu i otrzymał prawo odbudowy zamku Stolzenburg oraz swobodny połów w jeziorze Morzycko¹⁰. Zamek Stolzenburg, zbudowany w czasach margrabiego Ottona Wittelsbacha ok. 1368 opodal Morynia, popadł w ruinę przed końcem XIV w., a jego teren znalazł się we władaniu Straussów. Zbieżność jego nazwy z lennem rodu w Różankach (Stolzenberg) jest ciągle przyczyną nieporozumień. Słynny zamek jest lokalizowany w Różankach¹¹. Claus w listopadzie 1433 r. podpisywał akt związku obronnego rycerstwa, z bratem Tyde (Dietrichem) posiadał Krajnik Górny (1443). Kurd (Młodszy) i Claus w 1434 r. byli więzieni w Polsce, 19 XI 1434 sygnowali w Gorzowie w imieniu rycerstwa list stanów Nowej Marchii do wielkiego mistrza¹². Hans i Claus z Wojcieszyc w 1435 r. wymienieni w rejestrze poszkodowanych przez Polaków¹³. Hans więziony w Polsce (1434), to zapewne brat Ewalda (Einwalda), z którym sprzedał Myślborzowi wieś Dalsze, co 20 III 1451 zatwierdził krzyżacki wójt Nowej Marchii Krzysztof Eglinger. W tej wsi wcześniej stwierdzamy Jakuba (20 IV 1441-8, 25 I 1445), który w 1449 r. świadkiem zastawiania radzie Chojny przez Henryka Straussa z Krajnika Górnego swej posiadłości w Witnicy. Zapewne to ojciec Hansa i Ewalda. Michał wzmiankowany w 1436 r.¹⁴ Tyde z Krajnika w 1441 r. miał posiadłość w Moryniu, z bratem Clausem w 1443 r. toczył spór z Kurtem v. d. Marwitz o połów ryb w jeziorze Morzycko, wystąpił z nim w 1445 i 1446, wraz z nim i bratem, i Wawrzyńcem w 1450 r. układał się z Sackami w sprawie granicy między Godkowem i jez. Witnica¹⁵.

¹⁰ C. G a h l b e c k, *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin 2002, s. 287, odrzucając datę 1402/10 z RHD I nr 691; *Repertorium* nr 640: 1430 r., nr 775: 1433 r., A. H ä n s e l e r, *Stolzenberg und Wormsfelde im Landsberger Kreise*, Die Heimat 1927, nr 13.

¹¹ Zob. A. H ä n s e l e r, *Stolzenberg und Wormsfelde ...*, E. R y m a r, „Stolec” (*Stolzenburg*) – *Różanki to gorzowskie czy zawsze zamek koło Morynia?*, *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny* 9, 2002, s. 249 n.

¹² *Repertorium*, nr 707, 792.

¹³ R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg*, II, s.43: 1433 r., *Repertorium*, nr 797: 1434 r., nr 814: 1435 r. m, RHD I. nr 8223: 1443 r. (z Tyde), nr 1037: 1445 (wraz z Tyde jako posiadacz Krajnika), CDB A XXIV, s.157: 1446 r.(jako z Krajnika); RHD, Vol. II, nr 2370, *Repertorium*, 791, 797, CDB A XXIV, s.144: 1434 r. (Konrad)

¹⁴ *Repertorium*, nr 797: 1434 r., CDB A XXIV, s.157: 1451 r., RHD II, nr 2411: 1436 r., CDB A XIX, s.345: 1441 r., XIX, s.92, 354, 393: 1445 r., s. 370: 1449 r.

¹⁵ CDB A XIX, s.345: 1441 r., *Repertorium*, nr 929: 1443 r. nr 1037: 1445 r., CDB A XXIV, s. 157: 1446 r., (K. G ó r s k a - G o ł a s k a, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*. Cz. III, Poznań 1993–1999, s.220, błędnie Mohriner See identyfikuje z nieistniejącym jeziorem k. wsi Murzynowo w rejonie Skwierzyny!); R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg*... s.109, CDB XIX, s. 360: 1447 r., XXIV, s.157: 1450 r.

Bernd pozostawał w 1445 r. był w sporze ze społecznością Gorzowa. W początkach marca 1454 r. Zakon Krzyżacki sprzedał Gorzowowi 16 łanów w Wawrowie, które zakupił kiedyś od tego chyba Bernda. Tego roku hołd elektorowi nabywcy Nowej Marchii od Zakonu Krzyżackiego, składali: Tyde (Dietrich) i Claus z Krajnika, Bernd, Henryk, Hans i Ewald. Bracia Claus i Henryk z Krajnika Górnego i Krzymowa zaciągali pożyczkę u rady Chojny (1461)¹⁶. Ewald obecny w Chojnie przy postępowaniu sądowym w sprawie cysterskich wsi Mirowo i Godków w 1472¹⁷, to Eynwalt w 1479 r. – posiadacz Nawrocka w ziemi myśliborskiej. Bernd (Strätz), wzmiankowany w 1481, w 1482 r. obecny przy załagadaniu sporu Myśliborza z Horkerami. Bracia Claus, Hans i Hans z Wojcieszyc, Różanek i Janczewa poręczyli w 1491 za dotrzymanie przysięgi wierności przez zwalnianego z elektorskiego więzienia Gerda von Hagen z Nowielina; Mikołaj patron kościoła w Krzymowie i kaplicy św. Ducha tamże (1490-91)¹⁸.

Z 1492 r. pochodzi list lenny elektora Jana dla wszystkich nowomarchijskich Straussów: Bernda, Clausa, Hansa i jego syna Hansa z Wojcieszyc, Clausa i Kurta z Krajnika, Jakuba, Clausa i Piotra z Różanek. Otrzymali do wspólnej ręki potwierdzenie Wojcieszyc z młynem, łągiem, lasem, Różanki, pół Janczewa, Lubno, 14 łanów w niezidentyfikowanym jeszcze „Bridow” (k. Gorzowa?), opuszczone wsie Pniów, Damerow, całe Nawrocko, ¼ miasteczka Santok z chyzą, połowę Czernikowa, Krajnik Górny, „Czaden” (Zatoń Dolna!), opuszczoną wieś „Krzymów” (Kromow) i część Krzymowa (Hanseberg). Hans z Krajnika w 1494 fundował wikarię św. Jakuba w kościele parafialnym w Chojnie, w 1498 sprzedał Myśliborzowi dochody w swej wsi Kruszwin. W marcu 1499 r. do Nowej Marchii przybył nowy elektor Joachim z bratem margrabią Albrechtem dla odebrania hołdu lennego stanów rycerstwa, miast. W Chojnie hołdowali Hans, a także bracia Claus, Hans i Hans synowie Bernda; ich kuzyni Otto, Hans, Piotr i Markus – zatem wszyscy posiadający lenna w ziemi chojeńskiej i dawnej golenickiej; natomiast w Gorzowie Kune („Kytzen”), Betke i Jakub przy czym zaznaczono nieobecność Hansa, Clausa i Ewalda. Wówczas też nowy list lenny

---

¹⁶ Archiwum Państwowe w Gorzowie, Akta pergaminowe nr 81: 1445 r., R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg...* II, s. 54, CDB A XXIV, s. 161: 1454 r., XIX, s. 392: 1461 r., XIX, s. 407: 1479 r.

¹⁷ CDB A XIII, s. 202 : 1472 r.

¹⁸ CDB A XVIII, s. 496, 497: 1479 r., s. 496: 1481 r., *Regesta* II, s. 330: 1482 r., CDB A XIX, s. 499, R. K l e m p i n, *Diplomatische. Beitrage zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X*, Berlin 1859, s. 32, 56.

otrzymali: bracia Klaus i Hans z Wojcieszyc, bracia Jakub, Hans, Claus i Ewald (Ebelt!) z Czernikowa, Betke z Janczewa, Otton z Różanek. List objął i teraz 1/4 (Nowego) Santoka z chyżą, Wojcieszyce z młynem to młyn który po 1945 otrzymał nazwę polską Kłonia- łągiem Ascherbruch aż do jakiegoś *Kudam* (Krowią Groble?) i Lasem Wojcieszyckim; Lubno, Kruszwin, Krajnik Górny, Zatoń Dolną, Krzymów (Hausberg) bez 11 łąnów, pola opuszczonej wsi „Krzymów” bez 1/4, Nawrocko, pola opuszczonej wsi Damerow, połowę Czernikowa, pola opuszczonego Pniowa, Różanki, dochód 2 wispli owsa puszczańskiego w Gralewie, 18 łąnów w Janczewie i 1/6 Puszczy Santockiej (*zantische Heide*)¹⁹.

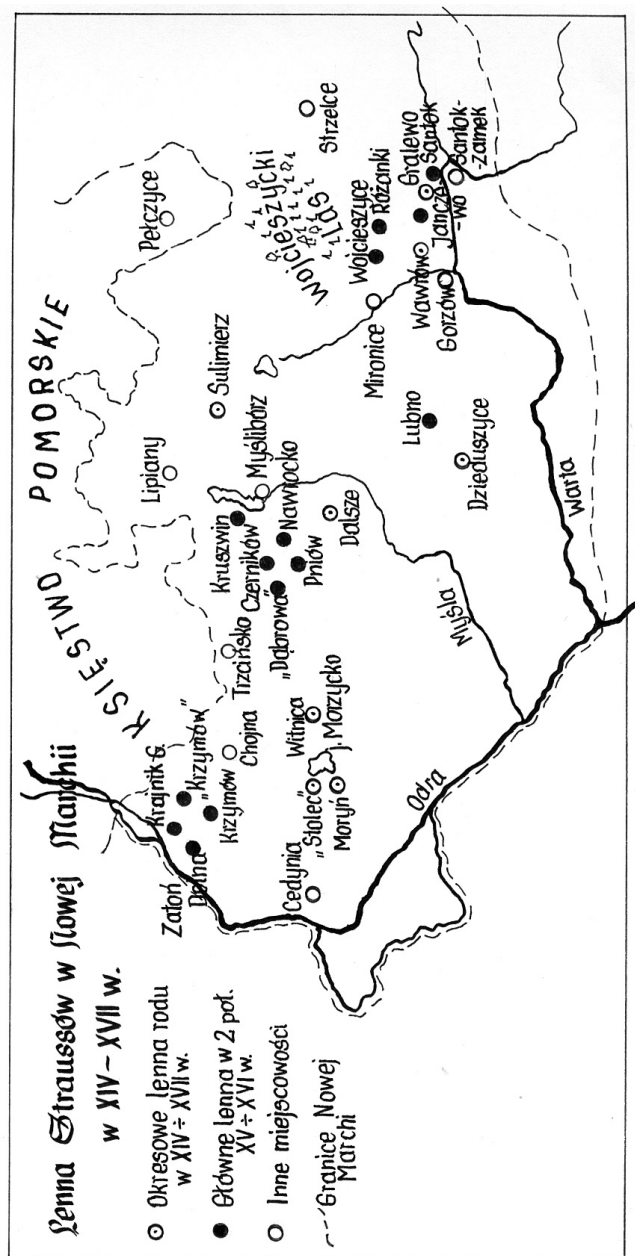
Poznajemy dopiero teraz rozległość dóbr, co pozwala wprowadzić Straussów do najbardziej wpływowych rodów rycerstwa zamkowego, aczkolwiek źródła nie dostarczają informacji o posiadaniu zamku, gdy pominąć przejściowe posiadanie opuszczonego w końcu XIV w. zamku Stolzenburg k. Morynia. W ziemi chojeńskiej posiadali w XV w. lenno w Krajniku Górnym (obok lenn Schöningów, Wedlów), Zatonii Dolnej, Krzymowie (Hanseberg znanym od 1337), wraz z częścią pól opuszczonej dawno wsi „Krzymów” (Crimowe 1270, nad jez. Krzymowskim, gdzie do XIX jej ślady), ale obok lenn Sydowów, Ellingenów, Wedlów, Schöningów. Drugi kompleks stanowiły lenna w ziemi dawniej golenickiej: Czerników, Kruszwin, Nawrocko oraz w opuszczonych wsiach Pniów (Pinnow) i „Dąbrowa” (Damerow). W Pniowie w 1337 r. było 44 łąny. Obecna wieś o tej nazwie powstała w 1802 r. W Damerow, 4 km na południe od Dobropola, w 1337 r. było 42 łąny, w 1354 było tu lenno Brukerów. Na opuszczonych polach wsi dopiero po 1714 w nowym miejscu powstaje nowy przysiółek Czernikowa o starej nazwie, ale do 1878 r. ludność po sprzedaniu gospodarstw właścicielom Czernikowa wyemigrowała do USA²⁰. Kompleks trzeci stanowią lenna w ziemi gorzowskiej: Wojcieszyce (Wormsfelde znane od 1337 z kolonizacyjną liczbą 64 łąnów) z lasem, Różanki (znane od 1337), część Janczewa, Gralewa, Santoka, Lasu Santockiego nad Santocznią, Lubno, nieodgadniony dotąd „Bridow”. W 1571 Rüllicken’om z Santoka, Janczewa i Gralewa potwierdzono 14 łąnów *zu Brabow mit Edckern vnnnd lande, mit wassern, wiesen, gresungen*, itp.²¹

¹⁹ CDB A XVIII, s.429: 1492 r., XIX, s.419: 1494 r., XVIII, s.501: 1498 r. C II, s.439, 441, A XVIII, s.430: 1499 r.

²⁰ E. B u d d e, *An der Westgrenze des Kreises Soldin*, Heimatjahrbuch des Kreises Soldin 14, 1939, s. 102.

²¹ C. v e i c k s t e d t, *Beiträge zu einem neueren Ladbuch der Marken Brandenburg*, Magdeburg 1840, s. 62,

Prawdopodobnie to ta sama zaginiona osada, którą wypadnie poszukiwać w południowo-wschodniej połąci ziemi gorzowskiej.

Claus z Wojcieszyc wystąpił w 1503. Jego i Katarzyny Witte (zapewne z Santoka gdzie ok. 1450 pewien Hans Witte ma lenno) córka Elżbieta (Ilse), żona Marxa v. Beneckendorffa z Wardynia, Klukomia, była matką Małgorzaty – żony Jerzego v. der Goltz z Korytowa (1569, 1590) i przodkiem kanclerza Rzeszy marszałka Hindenburga²²; Jan i Dionizy z Różanek w 1518 r. poręczali wobec rad miejskich Gorzowa i Stargardu za zwolnionego z więzienia w Gorzowie Jana v. Bornstedt²³. Anna z Wojcieszyc była żoną Jürgena v. Schack z Przelewic (ur. ok. 1500, zm. ok. 1545).²⁴ Dorota przyjęła profesję zakonną w klasztorze w Cedyni, a jej dożywocie na dobrach rodzinnych, ustalone w naturaliach przez jej brata Dionizego z Wojcieszyc, zatwierdził 18 XI 1539 margrabia Jan kostrzyński²⁵ Inna Dorota z Wojcieszyc na początku XVI w. była żoną Caspara v. Barfussa z ziemi barnimskiej²⁶.

Straussowie podgorzowscy na początku drugiej połowy XVI w. wzięli udział w kolonizowaniu polskiej ziemi wałeckiej. Tomasz *Sthrucz* (także jako *Strucensis*) z Różanek (bo *de Stoltenberg*) wraz z Jakubem Werben z Chełmu za 5400 talarów otrzymał 10 XII 1559 r. od Wojciecha Sędziwoja Czarnkowskiego z Człopy przywilej na opuszczone wsie Gołęża (*Golonica*) i Załomie (*Zalom*) k. Człopy (*in districtu et territorio Walcenci*). Wśród świadków tej czynności wystąpił też *Christophorus Rulecke in Grabow*. Tomasz był tam lennikiem Czarnkowskich w 1574 r. i być może jego potomków trzeba poszukiwać wśród polskiej szlachty. Badacze osadnictwa ziemi wałeckiej w przeszłości zwykle nie mogli zidentyfikować Sthrucza i Werbena²⁷. Dodatkowo identyfikację z tymi nowomarchijczykami wspiera ów Krzysztof, najwyraźniej Rülicke z Gralewa (z Gralow a nie z Grabow, bo widocznie błędnie nazwę wsi odczytywali wydawcy dokumentu z roku 1559).

²² CDB A XVIII, s.352: 1503 r., A. H ä n s e l e r, *Familie*, F.v. der G o l t z, *Nachrichten über die Familie der Grafen und Freiherren von der Goltz*, Strassburg 1885, s. 436

²³ Arch. Państw. Gorzów – Akta pergaminowe, nr 125: 1518; H. S c h a c k, B ä r, *Beiträge zur Geschichte der Grafen u. Herren von Schack, Bd II, Prillwitzer Linie*, Stettin 1896, s.72.

²⁴ H. S c h a c k, *Beiträge...* s.72, A. H ä n s e l e r, *Familie...*

²⁵ C. G a h l b e c k, *Zisterzienser...* s. 307, 459.

²⁶ A. H a n s e l e r, *Familie...*

²⁷ O osadnictwie k. Człopy S. C h m i e l e w s k i, *Manowie w ziemi wałeckiej w XVI w.*, Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza, 6, 1960, z. 1, 239 n., *Słownik* (jak w przyp. 15), I, s.317, F. S c h u l t z, *Geschichte des Kreises Deutsch Krone*, Deutsch Krone 1902, s. 40, gdzie jednak błędne identyfikacje miejscowości, z której Tomasz pochodził (Stoltenberg zamieniano na Woldenberg – Dobiegniew!)

W brandenburskiej matrykule lennejskiej z 1565 ród (*Streusse*) zobowiązany do służby w pięć koni. W rejestrze lenników z 1571 spotykamy Tomasza z nieodgadzionego jeszcze *Peden*, Zygmunta z Różanek i Piotra syna ich kuzyna Hansa, a dalej Hansa z Wojcieszyc, braci Daniela z Krajnika, Idziego z Czernikowa, braci Krzysztofa, Joachima i Kaspara, wreszcie Bernda z Krajnika Górnego²⁸. W rejestrze łanowym lenników sporządzonym w Nowej Marchii na polecenia elektora Joachima II w 1572 i 1588 otrzymujemy przegląd stanu posiadania ziemi, o którą – zwykle bez konsensu władcy – poszerzyła szlachta swe majątki. I tak:

- Krzysztof z Krajnika miał 5,5 łana i łan parafialny w Kraniku Górnym, 15 morgów na polach Zatoni Dolnej, z bratem 2 łany w Krzymowie;
- Piotr z Wojcieszyc 8 łanów w Wojcieszycach, 2 łany w Krzymowie, a obydwaj mieli 44 morgi opuszczonej wsi „Krzymów” (Cremow);
- zmarły Marcin 5 łanów w Krzymowie z bratem podzielone;
- Daniel z Czernikowa miał 15 morgów na polach Zatoni Dolnej, opuszczone pola (44 morgi) wsi „Krzymów”, bez konsensu w Krzymowie 4 łany od 1574 i 4 łany od 1580, z Baltazarem 11 łanów i 2 parafialne w Krajniku Górnym;
- tenże Baltazar miał 12 morgów na polach Zatoni Dolnej, 30 morgów opuszczonej wsi „Krzymów”;
- Kaspar z Krzymowa bez konsensu w Krajniku Górnym miał w 1588 4 łany,
- Idzi (Egidius) w Nawrocku dodatkowo miał 4 łany nabyte od chłopów w 1572 i 3 łany od 1585 bez konsensu, z bratem Danielem miał 6 łanów w Czernikowie, 3 łany dokupione w 1585 bez konsensu od chłopów, w 1572 opuszczone pola (3 x 170 morgów) Pniowa (Pinnow) i „Dąbrowy” (Damerow), dołączone do pól Czernikowa;
- ich kuzyn Baltazar miał na polach Pniowa i „Dąbrowy” 70 morgów; 9 łanów w Wojcieszycach,
- Hans z Wojcieszyc miał 11 łanów tamże, w tym łan parafialny, 2 łany w Lubnie, do tego 2 parafialne i 2 sołtysie, w Różankach z kuzynem Tomaszem 7 łanów w tym 2 parafialne;
- jego kuzyn Baltazar z Wojcieszyc 9 łanów tamże i parafialny oraz w Lubnie 2 łany parafialne;
- Zygmunt 12 łanów w Różankach w tym 2 parafialne;

---

²⁸ C. v. E i c k s t e d t, *Beiträge...* s. 46, 66.

- Wawrzyniec 3 lany w Czernikowie od 1563 dokupione bez konsensu od Pawła Jordana i tam mieszkał w swym gospodarstwie w 1588²⁹.

Według matrykuły lennej z 1583 ród nadal zobowiązany do służby w 5 koni, podobnie jak Sackowie, podczas gdy do 6 koni Schönebeckowie i Marwitzowie, do 7 Sydowowie³⁰.

W 1590 bracia i kuzyni Hans i Kurt z Wojcieszyc, Łukasz z Różanek – którego w 1587 spotykamy wśród studentów we Frankfurcie – i opiekunowie dzieci zmarłego Zygmunta Joachim von der Goltz z Korytowa i Jerzy Rulicke z Gralewa, zawierali z elektorem układ w sprawie eksploatacji lasów nad Santoczną (na tzw. Möllischen Winkel k. jez. Möllen), w tym polowań i wypasu. Straussowie rezygnują z polowań w swej części liczącej 254 morgi za 900 talarów, zachowując wypas³¹. Hans z Wojcieszyc w 1594 wspomniany w aktach Gorzowa³². W 1601 bracia Łukasz i Marcin z Różanek zawierają z elektorem nowy układ w sprawie młyna Stollemuhle k. późniejszego Santoczna, w których ich poddani z Różanek i Janczewa mleć mają³³. W rejestrze szlachty z 1608 stwierdzamy braci Tomasza, Kaspara i Adama z Wojcieszyc (w 1643 posiadają ½ wsi), którzy mają swego wójta w Lubnie; w części Santoka i Różankach Łukasza i Mertena, mających też część Janczewa, Achatusa na części Krzymowa, Zygmunta z Krajnika Górnego, Krzymowa, Kruszwinia, Czernikowa, synów Christoffela z Krajnika Górnego z matką w Kruszwinie, Hansa z Czernikowa, Nawrocka, części Kruszwinia³⁴. W 1614 przy podziale Santockiego Lasu według listu lennego z 1499 czwartą jego część mają bracia Łukasz, Merten z Wojcieszyc oraz bracia Tomasz, Kaspar z Różanek; w 1618 Kaspar ma w Gralewie 28 łanów; w Krzymowie Daniel w 1628, Adam w 1640³⁵.

Ród zanika w drugiej połowie XVII w. W Wojcieszycach w 1629 stwierdzamy zarząd Henryka von Beneckendorffa z Lubicza nad dobrami Straussów. Łukasz z Różanek – ten znany od 1587 r. – został zabity 6 XI 1633 przez płądrujące wieś wojska szwedzkie. Szwedzki oficer, Szkot Gordon, ok.

²⁹ H.- G o s t, *Die zweite deutsche Ostsiedlung im Drage – und Küddow- Gebiet*. 1 Teil, Leipzig 1939, s. 67, 69, 72, 73, 79, 95.

³⁰ C. v. E i c k s t e d t, op. cit. s. 104.

³¹ O. K a p l i c k, *Neumärkische Jagd – und Grenzverträge des 16. Jahrhunderts*, Die Neumark 1926, s. 96n. O studiach Łukasza A. H ä n s e l e r, *Familie...*

³² A. H ä n s e l e r, *Stolzenberg*, tenże, *Familie...*

³³ O. K a p l i c k, *Neumärkische ...* s. 96n..

³⁴ C. v. E i c k s t e d t, *Beiträge...* s. 232, .241.

³⁵ A. H ä n s e l e r, *Die Ritter auf Zantoch*, Die Heimat 1928, nr 11, tenże, *Familie...*

1640 komendant twierdzy w Dreźnie, ożeniony ze Straussówną z Rózanek, przez swe małżeństwo w 1646 posiadał ½ tego majątku rycerskiego, wraz z Janczewem. Zmarł już w 1647.³⁶ W 1643 jeszcze czterech wśród składających hołd „Wielkiemu Elektorowi” (Hanseler). W rejestrze lenników „Wielkiego Elektora” z 1644 wymieniono jeszcze czterech Straussów, z Wojcieszyc, Krajnika Górnego i Czernikowa³⁷ Wolf Zygmunt von Strauss, dziedzic na Wojcieszycach, był dyrektorem (landratem) gorzowskim od 1643 do śmierci zapewne w 1665, a już w 1675 dziedzicem Wojcieszyc jest Hans von Marwitz.³⁸ W 1664 Straussowie sprzedali posiadłość w Krajniku. Rejestr lenn w Nowej Marchii z 1718 r. notuje tylko jednego Straussa, Jerzego Fryderyka z Sulimierza na 12 łanach³⁹. Ród znany w Sulimierzu w 1780 wymarł w początkach XIX. Ostatnim znanym jest Jan Wilhelm ur. 1760/61, zm. 1816⁴⁰.

Nie zachowały się po Straussach zabytki ruchome w kościołach, zabudowaniach pałacowych. Pozostały po nich do XX w. natomiast pamiątki w postaci nazw terenowych, jak droga leśna *Straussengestell* na zachód od Santoczna, łęg nad Santocznią *das Straussenbruch* k. Górek⁴¹.

W najstarszym znanym herbie (Jakuba z 1441, braci Clausa, Hansa i Hansa z Wojcieszyc 1471) mieli trzy myśliwskie rogi, w hełmie trzy strusie pióra, potem tarcza ze strusiami, z prawa i lewa czarnymi, w środku białym⁴².

---

³⁶ A. H ä n s e l e r, *Familie...*

³⁷ C. v. E i c k s t e d t, *Beiträge...* s.300.

³⁸ A. H ä n s e l e r, *Familie...*

³⁹ P. S c h w a r t z, *Die Klassifikation von 1718-19*, Die Neumark, H. 4, 1927, s. 84.

⁴⁰ G. A. M ü l v e r s t e d t, *Abgestorbene Adel der Mark Brandenburg*, Nürnberg 1880, s. 93.

⁴¹ A. H ä n s e l e r, *Familie...*

⁴² G. A. M ü l v e r s t e d t, *Abgestorbene...* s. 93, tab. 56, A. H ä n s e l e r, *Familie...*